

Ljubav i seksualnost u Dalmatinskoj zagori i Šimunovićev *Alkar*

Sažetak

U ovom tekstu analiziraju se različite teme vezane za ljubav i seksualnost na području Dalmatinske zagore. Kako su zaljubljeni izražavali svoju ljubav? Kako su izgledala njihova druženja? Jesu li socijalne razlike među mladima utjecale na ljubav? Također se obrađuju pitanja vezana za brak poput slobode izbora bračnog partnera, ženidbi između bogatih i siromašnih te običajnog sklapanja zaruka. Analiziraju se i teme poput rodnih uloga te zabrana i ograničenja koje su nametale društvene norme.

Ključne riječi

Dalmatinska zagora, ljubav, osjećaji, muško-ženski odnosi, socijalne razlike, brak, prosidba, rodne uloge

1. Uvod

Prostor Dalmatinske zagore nekoć je, naročito u 18. i 19. stoljeću, iz udaljene europske perspektive bio zemlja koja kao da je zapela u prošlosti, gdje drevni običaji i iskonsko divljaštvo još caruju, a civilizacija nije ostavila svoj trag. Takvo se mišljenje može pronaći u djelima nekih pisaca poput *Bilješki o putu po Dalmaciji opata Alberta Fortisa i Život Stanislava Sočivice* Ivana Lovrića/Giovannija Lovricha (cca. 1756 – 1777) i *Slike i opisa jugozapadnih i istočnih Slovenaca, Ilira i Slavena* Balthasara Hacqueta (1739 – 1815). Međutim, za nas je dovoljno pretpostaviti kako su običaji Dalmatinske zagore odudarali od europske norme. Uostalom, zrcali se to i u građi iz živog narodnog prava koju je u funkciji bibliotekara bečke Dvorske knjižnice prikupljao Baltazar Bogišić.¹ U historiografiji su običaji vezani uz ljubav i seksualnost još uvijek većim dijelom neistraženi, pa se stoga njihovim istraživanjem otvara novi prostor. Pitanje koje si možemo postaviti je može li se *Alkara*, pripovijetku Dinka Šimunovića koja je po prvi put objavljena 1908. godine u *Savremeniku*, iskoristiti kao dobar izvor za proučavanje. Cilj je stoga istražiti poglede na ljubav i seksualnost te društvene norme koje ih reguliraju na području Dalmatinske zagore u 19. st. koristeći u tu svrhu *Alkara* kao izvor za studiju mentaliteta i običaja, što,

dakle, znači istražiti na koji se način u *Alkaru* prikazuju običaji ljudi, specifično njihov odnos prema ljubavi i seksualnosti.

2. Kratko o piscu

Autor *Alkara*, Dinko Šimunović, rodio se u Kninu 1873. godine. Odrastao je u učiteljskoj obitelji, što je u to vrijeme obično značilo da se često morao seliti pa je zato cijelo djetinjstvo proveo seleći se po selima i gradićima Dalmatinske zagore. Godine 1892. završio je učiteljsku školu u Arbanasima kraj Zadra. Iste se godine zaposlio u Hrvacama gdje je radio do 1900. Naredne godine odlazi u Dirmo gdje je radio do 1909, da bi potom posao dobio u Obrtničkoj školi u Splitu te tamo predaje do 1927. godine. Kao pisac počeo je djelovati 1900, a pisao je u duhu modernizma. Pripovijetka *Alkar* iz 1908. postala je jedno od njegovih najpoznatijih djela.²

3. Druženje i izražavanje ljubavi

Pripovijetka počinje opisom Sinjskog polja i Cetinske krajine te tamošnjih stanovnika, njihovog mentaliteta i njihovih običaja. Potom prelazi na opis trojice mladića Juriše, Gare i Salka, koji je glavni lik pripovijetke. Ovdje se spominje kako njih trojica, između ostalog, pričaju o sijelima.³ U *Alkaru* se o tome dalje ne govori, ali Ivan Lovrić⁴ piše kako su sijela bila važna kao mjesta započinjanja ljubavnih veza: to ih čini važnim društvenim fenomenom i običajem za muško-ženske odnose te socijalizaciju mladih. Radilo se o večernjim druženjima mladih po porodičnim kućama ili drugom zatvorenom prostoru uz različite poslove.⁵ Ono što u *Alkaru* saznajemo o takvim muško-ženskim druženjima je da su ona bila opuštena i relativno slobodna.⁶ Fizički je dodir također dopušten i potpuno uobičajen među mladićima i djevojkama, što je važno istaknuti s obzirom na to da je takvo ophođenje bilo uglavnom društveno neprihvatljivo u građanskoj Europi. Također je slobodno iskazivanje ljubavnih osjećaja posve normalno među mladićima i djevojkama. To se vidi iz situacije u kojoj djevojke u predvečerje vode stoku s ispaše. Mladići tada čekaju djevojke, prate ih u selo i hodaju s njima zagrljeni ili se drže za ruke, pritom se opušteno šaleći.⁷ Povijesnu utemeljenost takvih običaja dodatno potkrepljuje Hacquet koji spominje poljupce zaljubljenih pred crkvom ili na trgu.⁸ Slično izvještava i Lovrić kada piše da je izražavanje ljubavi poljupcima, grljenjem i dodirivanjem bilo sasvim uobičajeno te napominje kako je takvo ponašanje bilo neprikladno po europskim standardima urbanih sredina.⁹ Lovrić zapravo na jednom mjestu izričito kaže da je izražavanje ljubavi među spolovima „kod Morlaka“ posve slobodno.¹⁰ Također, treba dodati kako je ženska čast bila važna i visoko cijenjena u Dalmatinskoj zagori.¹¹ Pritom se motivi grljenja i ljubljenja među zaljubljenima provlače kroz cijelo Šimunovićevo djelo.

4. Brak, ljubav i socijalni položaj

Još jedan dio koji govori o ljubavi je priča o Rašici i Stani. Rašica je bio sin bogatih i uglednih roditelja, a Stana je bila iz siromašne obitelji. Međutim, njih dvoje se od mladosti vole, što je bilo sasvim normalno, te ju je Rašica htio oženiti čemu su se snažno usprotivili njegovi roditelji jer su težili financijski isplativom braku s bogatom djevojkom. Do vjenčanja na kraju nije došlo jer je Stanu unakazila teška bolest te se od srama nije htjela udati za Rašicu.¹² Kod ove priče zanimljivo je istaknuti socijalnu razliku između Stane i Rašice, dakle činjenicu da njihov različiti socijalni položaj ne sprječava ljubav ili odnos među njima. Iz toga vidimo kako postojanje određenog društvenog jaza ne sputava potpuno normalno socijaliziranje među

pojedincima. Stoga je i ljubav između bogatih i siromašnih dopustiva. Osim toga se može zaključiti da spomenuti društveni jaz zapravo nije bio toliko snažno izražen, za što Šimunović daje naznake u cijeloj pripovijetki. Razlika u imetku također nije bila značajna prepreka ni braku, što se vidi iz brzog pristanka Rašičinih roditelja na njihovo vjenčanje nakon početnog protivljenja. Ni društveno neodobranje njihovog braka nije prisutno. Prema tome, moglo bi se doći do zaključka kako brak iz ljubavi nije bio toliko neuobičajen za imućnije obitelji u Dalmatinskoj zagori, ali je ipak ključno dopuštenje roditelja. Ista situacija bila je u slučaju Salka i Marte. Među njima postoji znatna razlika u bogatstvu, ali nitko ne smatra da bi ta razlika, kao i razlika u društvenom statusu, bile prepreke njihovoj vezi i braku dokle god su njihovi roditelji suglasni. Još jednom imamo primjer relativne normalizacije braka iz ljubavi kada Rašica navodi da će Salko oženiti djevojku koja mu se najviše sviđa.¹³

5. Zabrane i ograničenja

Dakako, određena ograničenja i dalje su opstala. Ipak se navodi da se djevojke u Cetinskoj krajini udaju samo po zapovijedi roditelja te se ne odupiru udaji za čovjeka kojeg ne vole. Dapače, Šimunović navodi da je zabranjeno uopće pokazati da im je neki mladić prihvatljiv ili da im se sviđa, a o ljubavi i nije poželjno govoriti.¹⁴ Zato brakovi iz ljubavi, iako su bili društveno prihvatljivi dokle god su ih roditelji odobravali, nisu bili česta praksa. Takve običaje potvrđuje i Lovrić, samo što on spominje kako su i mladići često prisiljeni oženiti djevojke koje ne vole. Naime, on navodi da usprkos slobodnim ljubavnim vezama roditelji imaju pravo odlučiti s kim će se njihova djeca vjenčati i nijedan se brak ne smije sklopiti bez njihovog odobrenja. Zato ipak ne ulaze svi u brak iz ljubavi.¹⁵ Također, možemo zaključiti kako čuvanje ženske časti zabranjuje spolne odnose prije braka. Za sklapanje braka također je bila važna dob mladenaca, što se dobro vidi na primjerima Marte i Salka te Marte i Rašice. Naime, Juriša i Gare smatraju da Marta ne može biti Salkova žena jer je dvije godine starija od njega.¹⁶ Isto tako se Rašičina ljubav i brak s Martom smatraju neprikladnim, ali bez ikakvih posljedica. Naime, Rašica je svjestan da bi ga ljudi mogli ismijavati zbog ljubavi i braka s Martom. Martin izbor starog Rašice umjesto mladog Salka također je bio osnova za društvenu osudu što se pokazalo kada ju je stari Vukelja osumnjičio za nemoral i vještičarenje.¹⁷ Iz tih primjera možemo zaključiti kako se velika razlika u dobi mladenaca nije odobravala. Međutim, posebno se nije odobravalo da žena bude starija od muža.

6. Način sklapanja zaruka

Iz *Alkara* također saznajemo kakav je bio običaj sklapanja zaruka preko razgovora Salka i Rašice.¹⁸ Iščitavamo kako je sklapanje zaruka bilo vrlo formalno. Sznajemo kako je mladićeva majka prvo morala razgovarati s djevojkom o mogućem braku. Potom je mladićev otac, sam ili još s nekim, trebao zaprositi djevojku u sinovo ime. Točnost ovih navoda potvrđuje i Lovrić koji o sklapanju zaruka piše znatno detaljnije, ali ga on prikazuje kao još formalniji proces nego što se može razabrati iz *Alkara*. Navodi kako je Morlacima običaj da se prije sklapanja zaruka raspitaju o djevojkinoj te o majčinoj naravi i vladanju. Samu prosidbu obavljaju prosci, prijatelji i roditelji budućeg zaručnika. Oni dolaze posjetiti djevojkino dom pri čemu donose jelo i piće te večeraju s domaćinom. Nakon večere predlažu bračni savez njihovih kuća. Potom odlaze, a djevojkina obitelj ima određeno vrijeme da donese odluku. Tada se prosci vraćaju po odgovor. Ako zaruke budu sklopljene, određuje se dan kad će zaručnik doći po djevojku sa svojim svatovima.¹⁹

7. Rodne uloge

Ako se nakratko pokušaju analizirati i rodne uloge, one su u ljubavnim odnosima i u braku o kakvom Šimunović piše izrazito jasno definirane. Može se to dobro uočiti na primjeru Marte, koja je izabrala Rašicu umjesto Salka jer je cijenila njegovu dominantnost, muževnost i junaštvo, što su osobine koje je tražila kod muža kojem bi ona mogla biti podložna „dobra žena“.²⁰ Šimunovićev „čovjek Dalmatinske zagore“ ustvari baštini hajdučki mentalitet, on je dinarski gorštak, muškarac koji je dominantan. U takvom patrijarhalnom okruženju Šimunović pokazuje da je žena nakon udaje „pod vlašću“ muža, on je ima pravo disciplinirati i pokazivati superiornost nad njom; ali u rijetkim prilikama pokazuje i otklanjanja od toga modela.²¹

8. Zaključak

Iz *Alkara* općenito iščitavamo mnoge elemente običaja i povijesti mentaliteta dalmatinskog zaleđa. Budući da je ljubav središnja tema pripovijetke, ona se pokazala bogatim izvorom podataka o društvenim normama koje se odnose na ljubav i muško-ženske odnose. Saznajemo da je postojala relativna sloboda u odnosima među mladićima i djevojkama te sloboda izražavanja međusobne ljubavi. Postojala su ipak i ograničenja pa su, na primjer, spolni odnosi prije braka bili zabranjeni. Također se prevelika razlika u godinama smatrala neprikladnom. Međutim, razlika u bogatstvu i društvenom statusu često nije bila prepreka za ljubav. Tako ni brak iz ljubavi nije bio toliko neuobičajen među bogatima, kao što je bio u većem dijelu zapadne Europe. Ipak, zadnju su riječ pri izboru budućeg muža ili žene imali roditelji. Možemo zaključiti kako su rodne uloge u ljubavnim i bračnim odnosima bile prisutne i striktno definirane.

9. Izvori i bibliografija

Bogišić, Valtazar (Baltazar). *Gragja u odgovorima iz različitih krajevah slavenskog juga*. Zagreb, 1874.

Čolak, Tode. *Čovjek i umjetnik Dinko Šimunović*. Rijeka, 1966.

Detoni-Dujmić, Dunja. *Dinko Šimunović*. Zagreb, 1991.

Knezović, Marin. „Morlak kao prirodni čovjek u djelima Alberta Fortisa, Ivana Lovrića i Balthasara Hacqueta“. U: *Triplex Confinium (1500.-1800.): ekohistorija. Zbornik radova s 3. međunarodne Projektne konferencije održane od 3. do 7. svibnja 2000. godine u Zadru*. Uredili Drago Roksandić, Ivan Mimica, Nataša Štefanec i Vinka Glunčić-Bužanić (Split/Zagreb, 2003), 125-144.

Lovrić, Ivan. *Bilješke o Putu po Dalmaciji opata Alberta Fortisa i Život Stanislava Sočivice*. Zagreb, 1948.

Roksandić, Drago i Branimir Janković (ur.). *Baltazar Bogišić i njegovo doba u intelektualnohistorijskoj perspektivi: zbornik radova*. (Zagreb, 2012).

Šimunović, Dinko. *Alkar*. Zagreb, 2007.

Bilješke

- 1 Valtazar (Baltazar) Bogišić, *Gragja u odgovorima iz različitih krajevah slavenskog juga*, (Zagreb, 1874.)
Vidi također: Drago Roksandić - Branimir Janković (ur.), *Baltazar Bogišić i njegovo doba u intelektualnohistorijskoj perspektivi: zbornik radova*, (Zagreb, 2012.).
- 2 Dunja Detoni-Dujmić, *Dinko Šimunović*, (Zagreb, 1991.), 12-14.
- 3 Dinko Šimunović, *Alkar*, (Zagreb, 2007.), 21.
- 4 Ivan Lovrić, *Bilješke o putu po Dalmaciji opata Alberta Fortisa i Život Stanislava Sočivice*, (Zagreb, 1948.), 113.
- 5 Isto, 113.
- 6 Marin Knezović, „Morlak kao prirodni čovjek u djelima Alberta Fortisa, Ivana Lovrića i Balthasara Hacqueta“, u: *Triplex Confinium (1500.-1800.): ekohistorija. Zbornik radova s 3. međunarodne Projektna konferencije održane od 3. do 7. svibnja 2000. godine Zadru*, ur: Drago Roksandić, Ivan Mimica, Nataša Štefanec i Vinka Glunčić-Bužanić (Split/Zagreb, 2003.), 125-144.
- 7 Šimunović, *Alkar*, 28.
- 8 Knezović, *Morlak kao prirodni čovjek*, 128.
- 9 Lovrić, *Bilješke*, 113.
- 10 Isto, 112.
- 11 Knezović, *Morlak kao prirodni čovjek*, 128.
- 12 Šimunović, *Alkar*, 31-32.
- 13 Isto, 38.
- 14 Isto, 92.
- 15 Lovrić, *Bilješke*, 114.
- 16 Šimunović, *Alkar*, 21.
- 17 Isto, 40; Isto, 91.
- 18 Isto, 72.
- 19 Lovrić, *Bilješke*, 114-119
- 20 Šimunović, *Alkar*, 49.
- 21 Isto, 91. Vidi također: Tode Čolak, *Čovjek i umjetnik Dinko Šimunović* (Rijeka, 1966.).

Love and Sexuality in Inland Dalmatia and Šimunović's *Alkar*

Summary

The main aim of this essay is to analyze various related to love and sexuality in Inland Dalmatia. How did sweethearts express their love? How did they spend time together? Did social differences have an effect on young love? Issues related to marriage are also discussed, such as the freedom to choose a spouse, engagement and marriages between the rich and the poor. Moreover, gender roles and restrictions imposed by social norms are analyzed.

Keywords

Inland Dalmatia, love, feelings, male/female relationships, social differences, marriage, engagement, gender roles

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 14 2019.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 14 2019.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XIV, broj 14, 2019.

Glavni i odgovorni urednik
Mihaela Marić

Zamjenik glavnog urednika
Saša Vuković

Uredništvo
Matea Altić, Ivan Grkeš, Marta Janković,
Mario Katić, Igor Krnjeta, Mihaela Marić,
Petar Plastić, Saša Vuković

Urednici pripravnici
Andrija Banović, Alen Obrazović,
Alen Okreša

Redakcija
Matea Altić, Andrija Banović, Ivan Grkeš,
Marta Janković, Mario Katić, Igor Krnjeta,
Mihaela Marić, Alen Obrazović, Alen Okreša,
Petar Plastić, Saša Vuković

Tajnik uredništva
Petar Plastić

Recenzenti
dr. sc. Miroslav Bertoša
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Branimir Janković
Marko Lovrić
dr. sc. Jelena Marohnić
dr. sc. Josip Mihaljević
dr. sc. Jasmina Osterman
dr. sc. Martin Previšić
Filip Šimetin Šegvić, asist.
dr. sc. Ivica Šute

Lektura i korektura
Franka Belović, Danijel Blazsetin, Lucijan
Borić, Paula Bradić, Katarina Cukovečki,
Paula Fajt, Tanja Jelinić, Ivana Kovačić,
Ema Maglić, Mateja Papić, Borna Treska

Oblikovanje
Tomislav Vlanić

Prijevod s engleskog jezika
Mateo Gospić, Paula Fajt, Alen Obrazović

Izdavač
Klub studenata povijesti – ISHA Zagreb

Tisak
Tiskara Zelina d.d.

Naklada
Tiskano u 150 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima
izražavaju isključivo stavove i mišljenja
autora i ne predstavljaju nužno stavove i
mišljenja uredništva i izdavača

Izdavanje ovog časopisa financijski su
omogućili:

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

Centar za komparativnohistorijske i
interkulturne studije Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

Redakcija časopisa Pro tempore im iskreno
zahvaljuje na financijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva
Klub studenata povijesti – ISHA Zagreb
(za: Uredništvo Pro tempore),
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

Kontakt
pt.urednistvo@gmail.com